

МАРКІНА Ірина Анатоліївна, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту, Полтавська державна аграрна академія
ORCID ID: 0000-0003-2815-4223

ЛЕНЬ Валерія Валеріївна, здобувач, Полтавська державна аграрна академія
ШАПКА Віталій Олександрович, аспірант кафедри економіки біоресурсів і
природокористування, Тернопільський національний економічний університет

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Маркіна І. А., Лень В. В., Шапка В. О. Управління витратами як фактор підвищення економічної безпеки підприємства.

Вступ. Сучасні підприємства діють в умовах політичної та економічної нестабільності. Це вимагає від них побудови інтегрованої системи забезпечення економічної безпеки, що і обумовлює її актуальність. Її зміст не повністю розкритий в окремих аспектах, що вимагає уточнення питань, пов'язаних з удосконаленням управління витратами, яке виступає чинником підвищення економічної безпеки підприємства.

Метою дослідження є теоретичне та практичне обґрунтування управління витратами як фактору підвищення економічної безпеки підприємства.

Результати. Однією з цілей діяльності підприємства є максимізація прибутку, а фактором успіху підприємств є зниження виробничих витрат. Безпека бізнесу - необхідна умова стабільного сталого розвитку та ефективної роботи підприємства. Економічна безпека залежить від багатьох чинників: дії конкурентів, невдалої державної політики, зміни кон'юнктури ринку та кризових явищ. Об'єктами безпеки підприємства виступають: персонал (керівники, структурні підрозділи, акціонери та службовці), фінансовий, економічний, матеріальний та інтелектуальний капітал підприємства; специфіка діяльності.

Керівники підприємства приймають рішення щодо ціни товару та суми витрат. Під витратами варто розуміти зменшення обсягу матеріальних цінностей та грошових коштів. Відповідно управління витратами включає такі функції: прогнозування, планування, нормування, організація, розрахунок, мотивація та стимулювання, облік, аналіз, регулювання та контроль витрат. Ми вважємо аналіз «витрати-обсяг-прибуток» (CVP-аналіз) доцільним, так як він дозволяє виявити зміни у витратах, визначити залежність у змінах обсягів виробництва та доходів від реалізації; витрат і чистого прибутку.

Висновки. Доведено, що планування витрат і прибутку за допомогою CVP-аналізу має обмеження. Граничний дохід (прибуток) - різниця між доходом від продажу та змінними витратами. Чим вищий граничний рівень доходу, тим швидше відшкодовуються постійні витрати. Середній граничний дохід є "показником" внеску одиниці продукції у покриття постійних витрат. Мета безбиткового аналізу (CVP-аналізу) - передбачити фінансові результати. Аналіз безбитковості економічної діяльності є показником межі ефективного та неефективного управління. Це також виступає умовою максимізації прибутку. Головне - ефективний захисний механізм підприємства, який забезпечує економічну безпеку підприємства від загрози банкрутства.

Ключові слова: економічна безпека, управління витратами, прибуток, витрати, аналіз «витрати-обсяг-прибуток».

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні підприємства здійснюють свою діяльність в умовах, що характеризуються кризовими явищами, політичною нестабільністю, неузгодженістю і недосконалістю правової бази, відсутністю науково обґрунтованої концепції реформ, криміналізацією бізнесу. Ці обставини вимагають від суб'єктів управління підприємством побудови комплексної системи забезпечення економічної безпеки, спрямованої на своєчасне виявлення і оперативне усунення загроз стабільному функціонуванню підприємства.

Незважаючи на те, що проблеми економічної безпеки останнім часом набувають особливої актуальності, суттєва частина наукових робіт, особливо західних, відноситься до безпеки на рівні держави. В Україні, в

умовах переходу до ринкових відносин, питання забезпечення економічної безпеки на рівні господарюючого суб'єкта набувають все більшої актуальності, але залишаються не до кінця вивченими.

На сьогоднішній день мало дослідженими є сутність та змістовні характеристики економічної безпеки підприємств; не розроблені науково обґрунтовані положення щодо системи економічної безпеки підприємств в умовах сучасного господарювання; не визначені підходи до оцінки рівня економічної безпеки та можливості підвищення безпеки в процесі фінансово-господарської діяльності. Все це обумовлює доцільність та актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методичні та прикладні

аспекти управління безпекою підприємств викладено в працях Л. Абалкіна, М. Бендікова, І. Білько, О. Вівчара, В. Вороніної, В. Геєця, Д. Дячкова, Я. Жаліла, А. Козаченка, В. Лазаренка, А. Ляшенка, І. Маркіної, Б. Мізюка, В. Пономарьова, А. Суглобова, М. Фоміної та інших.

В той же час, потребує додаткового висвітлення та уточнення питання, пов'язані з удосконаленням управління витратами як фактору підвищення економічної безпеки підприємства.

Мета та завдання статті. Метою дослідження є теоретичне та практичне обґрунтування системного підходу до оцінки рівня управління витратами як фактора підвищення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи, що однією з основних цілей діяльності підприємства є отримання максимального прибутку та закріплення позицій на ринку, можемо стверджувати, що комерційний успіх підприємства полягає в ретельному аналізі його внутрішнього середовища, тобто виявлення слабких і сильних сторін, а також жорсткого контролю стану і використання наявних ресурсів. Внутрішнім чинником успішної фінансово-господарської діяльності підприємств є зменшення витрат виробництва. Для підтримки конкурентоспроможності підприємства, також, є потреба у своєчасній діагностиці ситуації з боку економічної безпеки.

Питання про сутність економічної безпеки у вітчизняній економічній науці на сьогоднішній день залишається дискусійним.

Згідно з поглядами науковців, безпека бізнесу – це передумова стабільного сталого розвитку та ефективної діяльності суб'єкта господарювання, основа збереження стійких конкурентних позицій підприємства. Відпо-

відно, управління безпекою – це невід'ємний елемент культури ведення бізнесу. Вівчар О. І. зазначає, що якість ведення бізнесу визначається такими основними елементами: соціальне спрямування; економічна ефективність; безпека [1, с. 194].

На думку А. Суглобова, С. Хмельова та Е. Орлової економічна безпека підприємства – це система, яка забезпечує конкурентні переваги підприємства за допомогою ефективного використання ресурсів: матеріальних, трудових, фінансових, інвестиційних, – на основі інтерпретації всебічної інформації, що формується в комплексній обліково-інформаційній системі [2, с. 54].

З урахуванням системного підходу, на думку Валетдиної Е., безпека – такий стан складної структури, за якою дія внутрішніх і зовнішніх факторів не погіршує загальну систему [3].

Безперечно, що безпека суб'єктів господарювання залежить від багатьох факторів. Шкоду підприємницької діяльності підприємства може бути завдано у разі протиправних дій конкурентів, несприятливої фінансово-економічної політики держави, непередбачених змін кон'юнктури ринку, кризових явищ в економіці, управлінської некомпетентності, соціальної напруги, стихійного лиха, надзвичайних подій тощо.

Об'єкт безпеки підприємства – все те, на що спрямовані дії та зусилля щодо забезпечення безпеки:

- кадровий склад фірми (керівники, структурні підрозділи, акціонери, співробітники);
- фінансово-економічний, майновий та інтелектуальний капітали підприємства;
- специфіка діяльності (рис. 1).

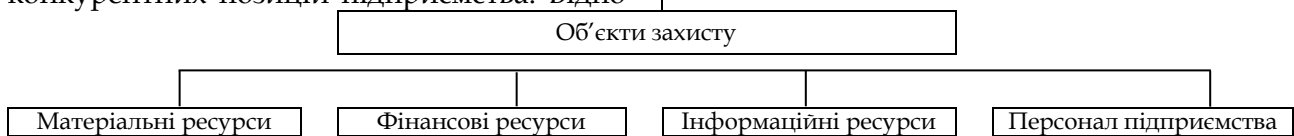

Рис. 1. Види об'єктів захисту підприємства [4]

Отже, об'єктом безпеки бізнесу є система її повноцінного функціонування загалом. Якщо буде недосконалим хоча б один із об'єктів безпеки бізнесу, всі інші будуть зазнавати негативного впливу.

На практиці керівництву підприємства щодня доводиться приймати велику кількість різних управлінських рішень. При цьому кожне з рішень, що стосується ціни продукту, обсягу витрат, а також обсягу і структури продажів в кінцевому підсумку впливає на фінансовий стан підприємства [5,

6]. Велику питому вагу в складі ресурсів економічної безпеки підприємства займають виробничі і фінансові ресурси, отже, необхідно звернути увагу на заходи по стабілізації та розвитку даних показників.

Витрати – зменшення обсягу матеріальних цінностей, коштів тощо, які відбуваються в процесі свідомої людської діяльності; зменшення певних ресурсів у фізичних процесах.

Досліджуючи витрати, такі вітчизняні і зарубіжні науковці як: О. Аверіна,

В. Давидова, Н. Лушенкова, С. Голов, Т. Карпова стверджують – реальним напрямом зменшення витрат є система управління ними.

С. Голов розглядає управління витратами як принципово нову систему, яка дає змогу чітко відстежувати, аналізувати й контролювати витрати [7, с. 30].

Т. Карпова стверджує: «...управління витратами – це розробляння і реалізація управлінських впливів, заснованих на використанні економічних законів щодо формування та регулювання витрат підприємства відповідно до його стратегічних і поточних цілей» [8, с. 67].

Водночас, вважаємо, що існуючі дослідження не містять єдиного трактування сутності поняття управління витратами. Науковцями не сформовано єдиного системного підходу до управління витратами підприємств за умов динамічного бізнес-середовища.

Системне управління передбачає вплив керуючого суб'єкта на об'єкт управління для досягнення поставлених завдань. Більшість науковців зараховують до функцій управління витратами класичні функції управління: планування, організацію, мотивацію, контроль та регулювання. Т. Карпова вважає, що управління витратами включає такі елементи: планування, нормування, облік, калькулювання, економічний аналіз, контроль, регулювання та прогнозування витрат [8, с. 55].

Але, розглядаючи управління витратами з погляду теорії менеджменту, потрібно враховувати досягнення певної мети управління витратами, враховуючи елементи управлінських рішень. На нашу думку, управління витратами на підприємстві передбачає виконання всіх функцій управління, тобто функції повинні реалізовуватись через елементи управлінського процесу: прогнозування, планування, нормування, організація, калькулювання, мотивація та стимулювання, облік, аналіз, регулювання та контроль витрат.

Вважаємо, що достатньо зрозумілим і точним способом визначення взаємозв'язку і взаємозалежності перерахованих вище категорій є аналіз співвідношення (Cost-Volume-Profit) «витрати-обсяг-прибуток», який дає можливість без складних аналітичних процедур і розрахунків об'єктивно конкретизувати як плановий так і фактичний рівень витрат. Даний аналіз беззбитковості також дозволяє визначити тенденції зміни рівня витрат і в зв'язку з цим коригувати плани розвитку підприємства.

У процесі такого аналізу постійно відслідковується і вивчається залежність між змі-

ною обсягів виробництва і доходами від реалізації, витратами та чистим прибутком. Аналіз ґрунтується на встановленні короткострокової залежності між обсягом виробництва і виручкою, витратами та прибутком. При цьому невизначеною величиною на цьому інтервалі є обсяг реалізації.

Аналіз взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток» базується на лінійній функції поведінки витрат. На підставі CVP-аналізу можливо вирішити достатньо точно широкий спектр управлінських завдань:

- оцінити чутливість прибутку до змін основних показників факторів, що формують її рівень;
- прогнозувати рівень показників рентабельності на основі розрахунків запасу фінансової міцності;
- оцінити підприємницький ризик;
- обрати оптимальні шляхи виходу з кризисного становища;
- оцінити результати початкового періоду функціонування нової фірми та прибутковість інвестицій;
- розробити найбільш вигідну для підприємства асортиментну політику у сфері виробництва та продажу готової продукції.

CVP-аналіз – це метод системного дослідження взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності та прибутку підприємства з метою одержання відповіді на такі питання:

- який обсяг діяльності забезпечить відшкодування всіх витрат (одержання очікуваного розміру прибутку);
- при якій ціні доходи покривають витрати (забезпечать отримання прибутку);
- як вплине на прибуток зміна ціни реалізації;
- яким повинен бути додатковий обсяг реалізації, якщо планується збільшити постійні витрати;
- як вплине на прибуток одночасне зменшення ціни і збільшення обсягу реалізації;
- яка структура витрат є найоптимальнішою.

С. Голов згрупував методи аналізу у дві групи:

1. Математичні: метод рівняння, маржинальний метод.
2. Графічні: графік беззбитковості, взаємозв'язку «витрати – обсяг – прибуток», маржинального доходу [7, с. 120].

К. Друрі, розкривши цілі і сформулювавши мету CVP-аналізу як визначення того, що відбудеться з величиною прибутку при зміні рівня чи обсягу діяльності, ілюструє спочатку сутність графічного методу дослідження. Важливим елементом CVP-аналізу є

аналіз беззбитковості, побудований на групуванні витрат на змінні та постійні, а також обчисленні точки беззбитковості – критичного обсягу діяльності [9, с. 255].

CVP-аналіз дозволяє знаходити ту виручку, при якій організація не несе збитків, однак і не набуває прибутку. Відповідний обсяг виручки є точкою беззбитковості або

критичною точкою.

Графічний метод визначення точки беззбитковості, представлений на рис. 2.

Точка, де лінія виручки від продажів має перетин з лінією сукупних витрат є точкою беззбитковості (точка рівноваги), в якій підсумований обсяг виручки дорівнює всім витратам в сукупності.

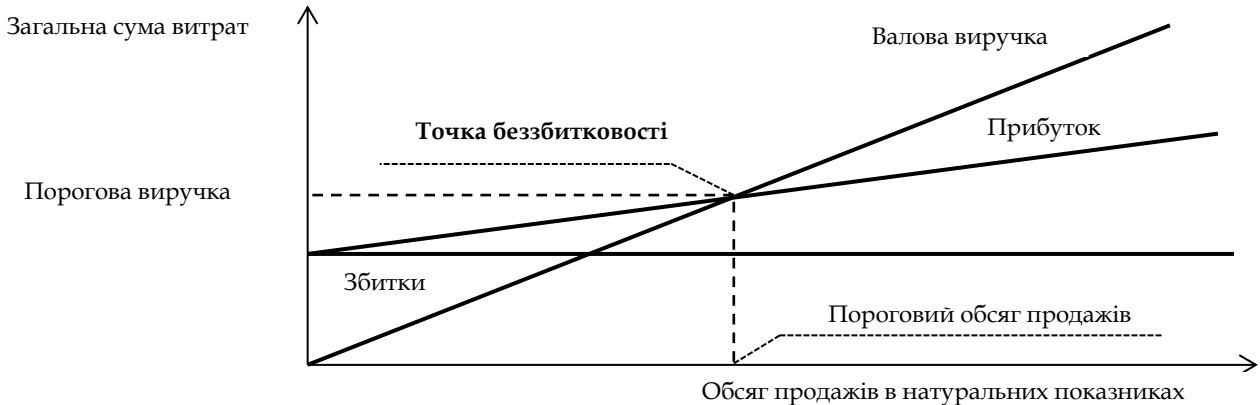

Рис. 2. Графік беззбитковості [7]

Точка беззбитковості – це такий обсяг діяльності при якому одержані доходи покривають понесені витрати; прибуток дорівнює нулю; маржинальний дохід дорівнює постійним витратам.

Область, що знаходиться нижче точки беззбитковості, є збитком. Область, що знаходиться вище точки рівноваги, є прибутком для підприємства.

Таким чином, точка беззбитковості визначається як точка рівноваги, коли операційний прибуток дорівнює нулю, або ж точка, в якій маржинальний дохід дорівнює сумі постійних витрат.

Слід зазначити, що планування витрат і прибутку з використанням CVP-аналізу накладає на даний процес певні обмеження [10, с. 68], що представлені на рис. 3.

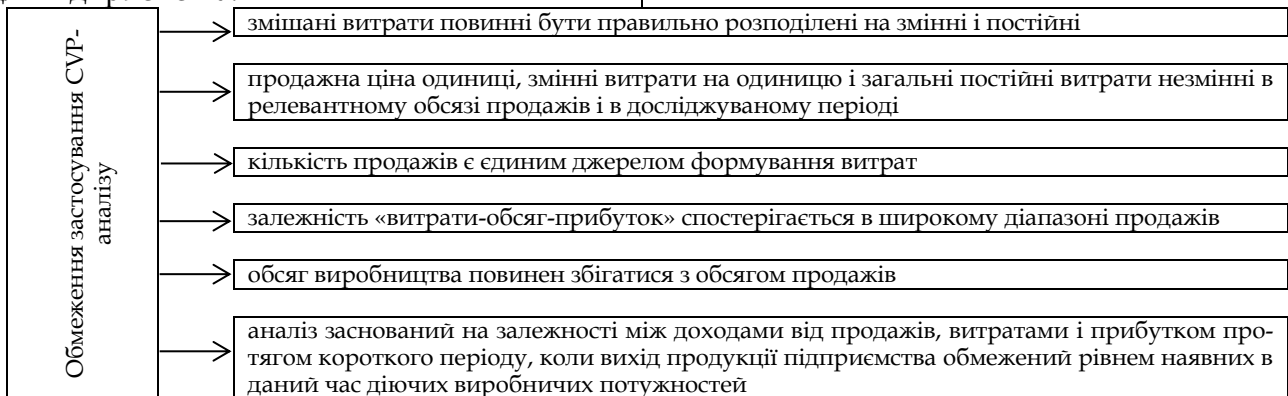

Рис. 3. Обмеження застосування CVP-аналізу

Маржинальний дохід (прибуток) – це різниця між виторгом від реалізації (без урахування ПДВ і акцизів) та змінними витратами. Іноді маржинальний дохід називають також сумою покриття – це та частина виторгу, яка залишається на покриття постійних витрат і формування прибутку. Чим вище рівень маржинального доходу, тим швидше відшкодовуються постійні витрати, і підприємство має можливість отримувати прибуток.

Значення маржинального доходу є достатньо показовим. Так розрахунок маржинального доходу для певного підприємства

дозволяє виявити результати, представлені на рис. 4 [10, с. 312].

Для того, щоб розрахувати обсяг виручки, що покриває і постійні і змінні витрати, використовуються такі показники:

– середня величина маржинального доходу (розрахунок різниці ціни продукції і середніх змінних витрат);

– норма маржинального доходу (частка величини маржинального доходу в обсязі продажів (для певної продукції) або ж частка середньої величини маржинального доходу в ціні продукції).

Середня величина маржинального доходу є «індикатором» вкладу одиниці про-	дукції в покриття постійних витрат і в подальшому отримання прибутку.
МД = 0	Виручка від продажів покриває лише змінні витрати, підприємство працює збитково
МД < 0	Виручка покриває змінні витрати та частину постійних витрат
МД = постійні витрати	Виручки достатньо аби покрити постійні та змінні витрати, але прибуток при цьому дорівнює нулю
МД > постійні витрати	Діяльність підприємства прибуткова, тобто виручка не тільки покриває загальну суму витрат, а й утворює прибуток

Рис. 4. Результативність маржинального доходу

Застосування на практиці перерахованих показників сприяє оперативному вирішенню таких важливих завдань, як наприклад визначення розміру прибутку при різних обсягах виробництва.

Висновки. Таким чином, мета аналізу беззбитковості або іншими словами СВР-аналізу – це прогнозування фінансових результатів при змінах певних рівнів продуктивності або обсягів виробництва.

Постійне визначення та аналіз беззбитковості господарської діяльності є індикатором межі ефективного і неефективного господарювання, вихідною умовою максимізації прибутку, а найголовніше, є ефективним захисним механізмом підприємства, що забезпечує підвищення економічної безпеки підприємства від загрози банкрутства.

Література.

1. *Вівчар О. І.* Прагматизм прискорення бізнесу при моніторингу його економічної безпеки в контексті трансформаційних змін. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 1. С. 194 – 199.
2. *Суглобов А. Є., Хмельов С. А., Орлова Е. А.* Економічна безпека підприємства: навчальний посібник. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. 271с.
3. *Валетдинова Э. Н.* Инновационная деятельность предприятия в системе экономической безопасности. URL: <http://uecs.ru/uecs-34-342011/item/692-2011-10-15-07-45-34>.
4. *Белокуров В. В.* Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс]. URL: <http://www.safetyfactor.ru>.
5. *Голіков О. І., Миколаєва Н. А.* Основи класифікації і методи управління витратами в системі стратегічного управлінського обліку. *Азимут наукових досліджень: економіка і управління*. 2014. № 1. С. 26-30.
6. *Шнайдер О. В., Абрамова Н. С.* Теоретичні аспекти аналізу поведінки витрат і взаємозв'язку витрат, обороту і прибутку. *Азимут наукових досліджень: економіка та управління*. 2014. № 3. С. 111-114.
7. *Голов С. Ф.* Управлінський облік: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2018. 534 с. URL: <https://bookzone.com.ua/books/73598-upravlinskiy-oblik-pidruchnik/>.
8. *Карпова Т. П.* Управленческий учет: учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2004. 351 с.
9. *Друри К.* Управленческий и производственный учет: Учебный комплекс для студентов вузов; пер. с англ. В.Н. Егорова. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 1423 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/977333/>.
10. Комплексний економічний аналіз господарської діяльності: підручник / *Аверіна О. І., Давидова В. В., Лушанкова Н. І. та ін.* М.: КНОРУС, 2012. 432 с.

References.

1. *Vivchar, O. I.* (2014). «The pragmatism of accelerating a business while monitoring its economic security in the context of transformational change». *Stalyi rozvytok ekonomiky*. no. 1. pp. 194 – 199. Kiev. Ukraine.
2. *Suhlobov, A. Ye., Khmelov, S. A., Orlova E. A.* (2013). Ekonomichna bezpeka pidpryiemstva. [Economic security of the enterprise]. YuNYTY-DANA. Moscow. Russia.
3. *Valetdynova, E. N.* (2011). Ynnovatsyonnaia deiatelnost prydpriyatya v systeme ekonomycheskoj bezopasnosti [Innovative activities of the enterprise in the economic security system]. Available at: <http://uecs.ru/uecs-34-342011/item/692-2011-10-15-07-45-34>.
4. *Belokurov, V. V.* (2014) Struktura funktsyonalnykh sostavliaiushchikh ekonomicheskoi bezopasnosti predpriatiia [Structure of functional components of the enterprise's economic security]. Available at: <http://www.safetyfactor.ru>.
5. *Holikov, O. I., Mykolaieva, N. A.* (2014). «Fundamentals of classification and methods of cost management in the system of strategic management accounting». *Azymut naukovykh doslidzhen: ekonomika i upravlinnia*. no. 1. pp. 26-30.
6. *Shnaider, O. V., Abramova, N. S.* (2014). «Theoretical aspects of the analysis of cost behavior and the relationship of costs, turnover and profit». *Azymut naukovykh doslidzhen: ekonomika ta upravlinnia*. no. 3. pp. 111-114.